

Nr 8.

Ankom till Riksdagens kansli den 16 april 1912 kl. 3 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 i fråga om en af herr Lindhagen m. fl. väckt motion nr 255 angående skrifvelse till Konungen i fråga om åtgärder för skapande af ett internationellt hjälpspråk.

Till behandling af Andra kammarens femte tillfälliga utskott har öfverlämnats en inom nämnda kamnare af herr *Lindhagen m. fl.* väckt motion, nr 255, däri motionärerna hemställt, att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida och på hvad sätt initiativ lämpligen böra och kunna från svensk sida tagas för åstadkommande af officiell internationell öfverläggning och öfverenskommelse för skapandet af ett världsspråk eller internationellt hjälpspråk.

I afseende å motiveringen samt de motionen bilagda yttrandena af professorerna S. Arrhenius och G. de Geer samt dr N. Ekholm får utskottet hänvisa till nämnda motion.

Världsspråkstanken har en 300-årig historia, och efter många trefvande försök börjar reformlinjen dragas mot ett bestämdt mål. Det gäller att på vetenskaplig väg konstruera ett nytt språk så beskaffadt, att det utan att afse ett utträngande af de lefvande språken i sig upptager allt, som är gemensamt hos dessa språk, och utfyller resten af sitt ordbehof med nya ord, härledda ur de olika språkstammarna med så rättvis hänsyn till dem alla som det är möjligt. Tanken på att upptaga något af de stora lefvande språken som världsspråk har öfvergifvits af hänsyn till rivaliteten mellan de folk, som tala dem, och ej heller vågar man återuppväcka något af de döda språken, emedan de synas hafva sett sina bästa dagar.

Utskottet.

Det gäller i världsspråksfrågan att försöka afhjälpa den språkförbistring, som kännetecknar och delvis hämmar arbetet vid de årligen återkommande internationella kongresserna, liksom vetenskapen, turistväsendet, handeln, industrien och andra beröringspunkter mellan folken äga kännning af denna språkförbistring. Och än större kan denna blifva, när en gång de många utomeuropeiska språken komma att blanda sina stämmor i denna disharmoni. Hvad Sverige beträffar, så förestår utan tvifvel i en ej långt aflägsen framtid ett viktigt ställningstagande till det stora ryska språkområdet. I den mån en ökad samfärdsel kommer till stånd mellan Sverige och Ryssland blir det kanske nödvändigt att i våra elementarläroverk införa en frivillig eller obligatorisk undervisning äfven i det ryska språket. Men redan nu är skolan öfverlastad af anspråk, som påföras henne af många olika intressen. »De olika intressena» — yttrade läroverksrådet, numera öfverdirektören d:r Bergqvist i ett inom nyfilologiska sällskapet i Stockholm den 24 sept. 1908 hållet föredrag öfver världsspråkstanken — »formligen slitas om skolornas timplan. Och de ökade internationella förbindelserna förlägga en ej ringa del af dessa intressen på den språkliga undervisningens område och utestänga därigenom andra likaberättigade intressen . . . Och hurudant är oftast resultatet i mellanskolan af all denna språklärdom? Nästan i alla länder gör man samma erfarenhet: resultatet motsvarar icke det arbete, som blifvit nedlagdt på studierna. De från skolan utgående behärska i regel intet af de främmande språken tillnärmelsevis så väl som de skulle gjordt, om deras arbete kunnat koncentreras på ett enda språk vid sidan af modersmålet . . . Beträffande de vägar, på hvilka världsspråkstanken nu är inne, då den söker förverkligandet i de nyaste aposterioriska systemen, måste man säga, att de synas vara ägnade att leda till målet. Att sätta lättlärdheten för det möjligaste största antalet människor såsom högsta ledande princip torde vara fullt riktigt, liksom också att vid dess genomförande begagna sig af det redan existerande gemensamma ordförrådet».

Enligt hvad ordföranden för det svenska Idoförbundet d:r J. Guinchard meddelat vid ett inom utskottet hållet belysande föredrag i ämnet, innehåller idospråket ett stort antal svenska ordrötter, hvarför det anses vara mycket lättlärt. När frågan år 1911 debatterades inom Andra kammaren i anledning af herr Lindhagens motion, yttrade hr Wavinsky i denna sak följande: »jag själf lärde mig på ett par timmar att med tillhjälp af lexikon läsa och skriva detta språk . . . jag har sett arbetare, som på några månader genom en eller annan timmes arbete i veckan lärt sig språket antingen med hjälp af andra eller till och med på egen hand och utan annan undervisning än en lärobok».

De af tre svenska naturforskare gjorda uttalanden, som motionärerna bifogat sin motion, torde visa att naturvetenskaperna med deras ringa ordförråd och större oberoende af folkens olika egenart, hvaraf de olika språken äro en följd, skulle i vissa fall draga vinst af ett internationellt hjälpspråk. Då motionärerna emellertid ej medtagit några uttalanden af forskare, som representera de humanistiska vetenskaperna, har utskottet begärt och erhållit yttranden af några svenska fackmän inom dessa vetenskaper.

Af de svar, som ingått till utskottet från sakkunniga inom de filosofiska, religionshistoriska, juridiska, historiska och litteraturhistoriska vetenskaperna, framgår, att samtliga dessa vetenskapsmän anse, att deras vetenskaper ej skulle hafva någon nämnvärd nytta af ett konstgjordt världsspråk. Beträffande de svar, som ingått från sakkunniga inom språkvetenskaperna, äro olika meningar företrädda i dessa yttranden. Samtliga uttalanden återfinnas i den vid utskottets utlåtande fogade bilagan nr 1, hvartill hänvisas.

Utom till denna utredande enquête kan äfven hänvisas till en af Sveriges regering år 1911 genom en särskild person gjord utredning. Under nämnda år inkom nämligen en till Konungen på tyska språket affattad framställning från den framstående kemisten och Nobelpristagaren professor Ostwald i Leipzig med anhållan, att Konungen genom sin regering måtte taga initiativ till sammankallande af en internationell kommission af experter, hvilken skulle bearbeta frågan om ett allmänt konst- och världsspråk ungefär på samma sätt som den i Paris arbetande »Comité international des poids et des mesures», hvilken haft att utreda frågan om gemensamma måttenheter. I anledning af denna framställning uppdrog kungl. ecklesiastikdepartementet i skrifvelse den 16 mars samma år åt professorn vid Uppsala universitet *K. F. Johansson* att verkställa en utredning af världsspraksfrågan. I sitt den 30 april 1911 afgifna utlåtande, som utskottet haft tillfälle taga kännedom om, lämnar prof. Johansson först en öfversikt af frågans historia och nuvarande läge samt ingår därefter på en kritik af själfva världsspraksidéns innebörd och framtidsutsikter. Beträffande den för utskottet viktiga frågan om hur olika vetenskapliga akademier och sällskap ställt sig till idén om införandet af ett allmänt hjälpspråk, innehåller utredningen följande uppgifter.

Vid Parisutställningen år 1900 upptogo följande kongresskorporationer frågan om ett internationellt hjälpspråk till dryftande, nämligen »Association française pour l'avancement des Sciences», »Congrès de l'Histoire des Sciences», »Congrès international pour Sociologie» och »Société Philomatique de Paris». Dessa utsågo för frågans närmare utredning en

kommission på fem ledamöter, kallad »Delegationen för antagandet af ett internationellt hjälpspråk», hvilken utarbetade kommissionens officiella program. Den fastslog icke något bestämdt språk, utan skulle afgörandet mellan de konkurrerande konstspråken öfverlämnas åt »Vetenskapsakademiernas internationella association». Denna behandlade ärendet genom utsedda delegerade, som för ändamålet voro samlade i Wien den 29 maj 1907. Enligt uppgift af Berlinakademiens generalsekreterare Diels i »Deutsche Literaturzeitung» 1907, sid. 1669, ställde sig omröstningen sålunda: majoriteten, bestående af 21 akademier, afböjde att yttra sig i frågan, och inom minoriteten, som afgaf skriftliga svar, ställde sig endast ett fåtal vänliga mot det förslag, som framlagts af »Delegationen för antagandet af ett internationellt hjälpspråk», medan flertalet inom själfva minoriteten blott af höflichkeit önskade diskussion i frågan, men däremot principiellt var emot projektet om ett världshjälpspråk. Delegationen tog då saken själf om hand och tillsatte en kommitté på 12 personer, bland dem några språkvetenskapliga fackmän, hvilka granskade olika konstspråk och funno det numera under namnet Ido kända språket vara det bästa.

Om världsspråkstankens betydelse för *vetenskapen* yttrar prof. Johansson i sin utredning följande: »Jag kan visserligen tänka mig, att vissa vetenskaper, hvilkas framställningssätt kan i väsentliga punkter nöja sig med konventionella tecken och formler, t. ex. matematiken, (den matematiska) fysiken och delvis kemien, möjligen skulle kunna ena sig om ett gemensamt internationellt hjälpspråk, och att därmed en allmän kraftbesparing skulle kunna åvägabringas. Men det kan med allvar betvivlas, om ens dessa naturvetenskapers idkare verkligen skulle gå in på att enbart begagna konstspråket. Och i alla händelser vågar jag påstå, att andra vetenskapers (t. ex. de humanistiska) idkare skulle resa ett nära nog enhälligt motstånd mot att tänka och skriva på ett dödt konstgjordt språk med dess inskränkta resurser af uttrycksmedel i st. f. modersmålet (resp. ett större kulturspråk) med dess rika och skiftande uttrycksmedel till sitt förfogande. Men äfven antaget, att en tvångsakt eller en öfverenskomelse om användning af det internationella konstspråket kunde förhjälpa detta till ett allmännare användande i skriftlig framställning, så vore man ju därmed icke kvitt den föregående litteraturen på olika nationella språk. Och den som känner till vetenskapen och dess arbetssätt vet, att man nog kan behöfva att behärska minst ett århundrades — i många fall flera århundradens för att icke säga årtusendens — litteratur.»

Angående betydelsen af ett internationellt hjälpspråk för *handel och samfärdsel* folken emellan, yttrar prof. Johansson i sin utredning bland annat: »I konkurrensen skulle gifvetvis den affärsman hafva företräde, som

ägde kännedom om det lands språk, med hvilket han träder i förbindelse. . . Att ett internationellt hjälpspråk i samfärdseln kunde göra nytta, skall icke förnekas, men det skulle ha sin plats företrädesvis eller endast så att säga vid kommunikationsnomenklaturen, vid järnvägsförvaltningen, telegrafkontoren, resebiljetter, -kreditiv o. s. v., och i hvarje fall skulle bruket komma att inskränka sig till dessa ytterligt korta rubriceringar och meddelanden och förmodligen endast göra nytta i skriftlig form. — Men äfven härvidlag funnes intet som helst tvingande skäl att gripa till ett nytt meddelelsemedel jämte de i alla händelser oundgängligen nationella. Och hvar och en vet, hurusom i världshandeln och samfärdseln ett i det hela internationellt system af stående och fasta benämningar redan finnes i anslutning till de stora kulturspråken.»

Om det internationella hjälpspråkets uppgift att tjäna *det dagliga lifvets behof* yttrar prof. Johansson bland annat: »Att man verkligen menar att få hjälpspråket antaget som ett taladt lefvande språk — alltså ej på samma sätt som ett enbart på litterär grund hvilande latin — framgår af yttranden som följande af Ostwald: 'vi behöfva för den allmänna samfärdseln ett språk, som icke blott den lärde utan äfven arbetaren i fabriken och poliskonstapeln på gatan kan tala. Vi vilja kunna köpa en krage i Belgrad och fråga landtmannen i Norge efter vägen, och det skall vara möjligt, att man på båda hållen förstår och talar det allmänna språket! Alltså dock meningen att språket skall vara ett öfver hela eller hela den civiliserade världen taladt språk. Är detta nu möjligt? Och är det möjligt, att ett sådant tillstånd, om det också kunde tänkas i ett ögonblick förverkligadt, skall kunna äga varaktighet? Enligt vår mening nej!'» Som motiv för detta omdöme framhåller prof. Johansson lagarna för språkets lif, som intimt bero af folkens olikhet i andligt afseende, i lefnadssätt och lefnadsvillkor.

För utskottet står det efter verkställd utredning klart, att om ett världshjälpspråk skulle komma till stånd en gång, så blir dess tillämpningsområde dock begränsadt. Den, som vill lära känna ett främmande folks rent andliga — ej blott naturvetenskapliga och tekniska — litteratur och därmed tränga in i dess innersta tanke- och känslolif, kan ej nöja sig med översättningar. Så kunna exempelvis diktverk svårligen utan mer eller mindre förvandling afklädas den språkdräkt, som skalden gifvit dem, och ju mera t. ex. den filosofiska vetenskapen förlägger sin tyngdpunkt till sjäslifvets innersta sfärer, såsom de moderna tendenserna gifva för handen, desto mer beroende blir en sådan vetenskap af det »modersspråk»,

som — för att tala med Oscar Levertin — är »folkets lefvande andedräkt». Världsspråkstanken kan sålunda icke tänkas komma att gripa djupt in i folkens lif. Den åsyftar att på rent yttre områden vara en förbindelseled mellan folken, men måste lämna de själsdjup, ur hvilka världsutvecklingens skapande krafter framgå, oberörda. Därmed är dess begränsning gifven.

Möjligt är dock, att ett internationellt hjälpspråk inom den sålunda gifna gränsen kan komma att tillämpas, och de skäl, motionärerna framdraga härför, synas utskottet värda beaktande. Kommunikationernas snabba utveckling har ledt till, att folken såväl andligt som materiellt kläda och föda hvarandra i betydligt större utsträckning nu än förr. Hvarje folk, som vill lefva tidens lif och taga inteckning i en ljusare framtid, måste visserligen alltid vara sig själft, bevarande sin nationella egenart, men kan icke vara sig själft nog såsom i forna tider. Folkens kamp för tillvaron börjar alltmer ersättas af deras samarbete för tillvaron. Tidvisaren kan visserligen rubbas men skrider dock sakta framåt och pekar alltmer på nödvändigheten att bygga upp ett gemensamt kulturreike, där folken — med en tänkares ord — skola sammanställas likt strängarna på ett instrument. Men hvarje sträng måste där gifva sin egen ton, om någon rik harmoni skall kunna uppstå, och ju mer man tränger in i främmande folks litteratur, desto tydligare förnimmer man, att de olika språken med sitt säregna andedjup och ofta stora skönhet vittna om en rikedom, hvilken mänskligheten ej kan förlora utan att mista sitt bästa innehåll. Det riktigaste synes därför utskottet vara, att världsspråkstanken fortfarande pröfvar sig fram vid sidan af de lefvande språken och kraftigare än hittills skett söker bevisa sin existensrätt.

För att åstadkomma en så grundlig utredning som möjligt af den fråga, motionärerna bära fram under yrkande på en riksdagsskrivelse i ämnet, har utskottet tagit närmare kännedom om liknande sträfvanden i Schweiz och därifrån erhållit direkta underrättelser. Enligt dessa, som meddelats af »Verband für die Schaffung eines Weltsprache-Amtes», bildades nämnda förbund i Bern den 27 februari 1911. Enligt sina stadgar utgör förbundet en internationell sammanslutning med syfte att åstadkomma en diplomatisk aktion till grundande af en världsspråksförening mellan flera stater (däribland åtminstone två stormakter) och till upprättande af en internationell världsspråksbyrå med uppgift att införa och utveckla ett officiellt erkänt *internationellt hjälpspråk*.

Språkförbundets närmaste mål har varit beslätadt med det som motionärerna syfta till. Det afsåg att affatta en *inlaga till schweiziska förbundsrådet* med hemställan till detta att rikta en förfrågan till de öfriga staterna, om de ville medverka till en *officiell informatorisk konferens*, som skulle

utföra de tekniska förarbetena för en sammanslutning af så många stater som möjligt till en världsspråksförening. I det meddelande, som utskottet erhållit, heter det vidare: »Det formliga bildandet af den statliga världsspråksföreningen och upprättandet af den som dess organ tjänande världsspråksbyrån förbehålles sedan en *diplomatisk kongress*, hvars slutliga afgöranden grunda sig på den informatoriska konferensens arbeten».

Enligt senast ingångna meddelande till utskottet har världsspråksförbundets president haft ett samtal med den schweiziske inrikesministern, hvarvid denne förklarade sig beredd att efter närmare pröfning eventuellt känna sig för, huruvida de främmande regeringarna vore beredda att låta representera sig vid den i utsikt ställda konferensen. »Verband für die Schaffung eines Weltsprache-Amtes» har äfven tillställt utskottet den plan, som skulle ligga till grund för en eventuell inbjudan från Schweiz till de öfriga staterna och hvilken i öfversättning meddelas i en bilaga nr 2.

Då frågan om en diplomatisk konferens angående möjligheten att införa ett internationellt världshjälpspråk redan upptagits till öfvervägande af Schweiz' regering på framställning från en central världsspråksförening, till hvilken äfven det svenska Idoförbundet är anslutet, och då förra året en vädjan gjorts till Sveriges regering att taga ett initiativ i motionens riktning samt denna vädjan haft till följd, att regeringen låtit utreda frågan, anser utskottet, att de beaktansvärda intressen, som motionärerna framburit i sin motion, hafva utsikt att blifva tillgodosedda. Skulle därvid den internationella rörelse, som uppbär världsspråkstanken, i likhet med den internationella fredsrörelsen vara i behof af ekonomiskt understöd för sin centrala verksamhet, hvilken hittills förlagts till Schweiz, så anser utskottet, att den svenska staten möjligen skulle kunna ekonomiskt stödja rörelsen äfven på dess experimentala stadium.

Med anledning af hvad utskottet sålunda anfört hemställes,

att ifrågavarande motion icke måtte föranleda någon
Andra kammarens åtgärd.

Stockholm den 16 april 1912.

På utskottets vägnar:

ERNST LILJEDAHL.

Bilaga 1.

Den af utskottet föranstaltade utredningen af frågan, huruvida införandet af ett världshjälpspråk vore till gagn för vetenskapen, har verkställts genom att till svenska representanter för de humanistiska vetenskaperna rikta följande spörsmål:

Anser Ni att det för vetenskapen vore fördelaktigt, om ett allmänt konstgjordt världsspråk infördes, som utan att uttränga de lefvande språken dock blefve gemensamt för vetenskapliga meddelanden?

Härtill fogades i det utsända cirkuläret följande meddelande, till hvilket några af de inkomna svaren hänvisa:

»Regeringen har under år 1911 genom professor K. F. Johansson i Uppsala låtit utreda denna fråga. I sitt utlåtande gör professor J. en skillnad mellan naturvetenskapernas och de humanistiska vetenskapernas ställning till saken och anser, att de senares målsmän 'skulle resa ett nära nog enhälligt motstånd mot att tänka och skriva på ett dött konstgjordt språk med dess inskränkta resurser af uttrycksmedel i stället för modersmålet (resp. ett större kulturspråk) med dess rika och skiftande uttrycksmedel till sitt förfogande'. Och dessutom måste, framhåller professor J., vetenskapsmannen känna originallitteraturen årtusenden tillbaka.»

Svar hafva ingått från

1) Professorn i filosofi *Vitalis Norström*, Göteborg:

Jag menar, att naturvetenskapsmännen och matematikerna godt kunna reda sig med ett af de moderna språken för sina vetenskapliga ändamål, närmast då med franskan, som ju redan, speciellt af de senare, flitigt användes och som genom sin klarhet och elegans särskildt väl lämpar sig. Deras ordförråd är ej stort, och de ha ju för öfrigt sitt universiella tecken- eller symbolspråk.

Humanisterna kunna däremot inte utbyta ett språk med själ mot en död mekanism. De skulle då taga obotlig skada till *sin egen* själ, och deras verk skulle oändligt förlora i både intellektuellt och estetiskt värde.

Återstå den allmänna trafikens kraf, handelns och turisteriets intressen. Men affärsmeddelandena påkalla ju så ytterst begränsade uttrycksmedel, att det inte måtte erbjuda någon större svårighet att lära sig behärska dem. Och turistlifvet skulle mista ett af sina förnämsta behag utan njutningen att tala till landets barn på landets språk. Hvarför skall det vara bra att göra allting så jämnstruket, banalt och mekaniskt? Min tro är, att införandet af t. ex. Ido i våra skolor som tvångs- eller, låt vara, valfritt ämne mest af allt blefve — ett språk mer att lära, sålunda en ökad börda. Ty de lefvande språken skulle nog i hvarje fall ändå visa sig outhärliga. Och skulle studiet af dem (därigenom) verkligen

nämmas, så vore det väl en obotlig skada. Den, som måttar hugg åt det lefvande språket, anfäller själfva folksjälen.

2) Professorn i praktisk filosofi *Efraim Liljegvist*, Lund:

Af hvad edert bref meddelar om prof. K. J. Johanssons i Uppsala utredning förefaller det mig, som om min uppfattning åtminstone i det väsentliga icke skulle afvika från hans. I hvarje framställning af den finare och intimare nyansering, som djupt gående undersökningar öfver de specifikt humanistiska vetenskapsproblemen påkalla — och detsamma torde äfven gälla en med de humanistiska arbetsmetoderna besläktad teologisk och rättsvetenskaplig forskning — skulle ett artificiellt världsspråk komma ohjälpligt till korta. Och på dessa områden kan originallitteraturen icke umbäras eller ersättas genom översättningar. Ett sådant världsspråk vore nog förr möjligt på naturvetenskapernas (incl. de medicinska vetenskapernas) område, men äfven här skulle olägenheterna göra sig märkbara i samma mån som problembehandlingen finge, om jag så får säga, ett filosofiskt inslag och utmynnande i högsta principfrågor. Å andra sidan ställer jag mig synnerligen skeptisk till huruvida det exempelvis skulle löna mödan att omarbete anatomiens ytterst komplicerade och redan i det väsentliga internationella terminologi till ett konstgjordt världsspråks form. Icke ens där ett världsspråk af denna typ vore *möjligt* ur innehållets synpunkt, får det utan vidare tagas för gifvet, att det skulle skänka vetenskapen mer *fördelar* än *olägenheter*.

3) Professorn i teol. prenotioner och teol. encyklopedi *Nathan Söderblom*, Uppsala:

Till svar å eder fråga angående ett eventuellt konstgjordt världsspråks betydelse för vetenskapen, ber jag att få anföra följande, som i sak öfverensstämmer med professor K. F. Johanssons resultat.

Hvad angår teologisk och religionsvetenskaplig litteratur och i allmänhet humanistisk vetenskap, måste man med saknad konstatera, att latinets såsom allmänt lärdt språk utgjorde en stor fördel, som vetenskapen ej längre äger. Användning af de lefvande språken har ju gifvit åt vetenskapliga verk en bredare läsekrets och därmed gagnat den allmänna bildningen, men för vetenskapens idkare var latinets vida fördelaktigare.

Kan ett konstgjordt världsspråk fylla den roll, som latinets en gång ägde? Jag tror det ej. Skälen har redan professor K. F. Johansson anført. Humanistisk vetenskap kräver en fin och skarp nyansering i tankegången, som ett konstgjordt språk aldrig kan medgifva. Och språkbördan blefve icke lättad. Ty man måste ju känna litteratur och urkunder, hvilka föreligga på många forna och lefvande språk. Ett konstgjordt språk skulle endast öka språkbördan, som åligger en, och det med en nykomling utan äkta börd.

4) Professorn i statsrätt, förvaltningsrätt och folkrätt *C. A. Reuterskiöld*, Uppsala:

För den juridiska vetenskapen vore ett s. k. »konstgjordt världshjälpspråk» lika onyttigt som tvärtom latinets är oundgängligt: det senare såsom romerskt rättspråk ger uttryck åt en historisk verklighet, som blifvit grunden för all modern kulturrätt såväl formellt och tekniskt som reellt — det förre skulle alls ingenting uttrycka.

5) Professorn i historia *Harald Hjärne*, Uppsala:

Med anledning af eder ärade skrifvelse af den 18 dennes kan jag blott, eftersom min tid är strängt upptagen, för min del tillkännagifva min anslutning till professor K. F. Johanssons uttalande. Påhittet att sammankalla en »diplomatisk konferens» för det åsyftade ändamålet måste härröra från en person, som är fullkomligt blind eller likgiltig för det allmänna åtlöjets rättvisa utslag.

6) Professorn i historia och statskunskap *Ludvig Stavenow*, Göteborg:

Med anledning af eder skrifvelse af 18/3 med förfrågan rörande min uppfattning om ett allmänt världsspråks betydelse för vetenskapen, vill jag härmed förklara, att jag visst icke anser att införandet af ett dylikt skulle för vetenskapsmännen vara betydelselöst eller af ringa värde. I första rummet kan det för naturvetenskaperna och de matematiska vetenskaperna få stort värde, och det förefaller mig, som om de vetenskapliga termer och begrepp, som dessa vetenskaper behöfva, snart nog skulle kunna i ett dylikt språk utbildas och specificeras i tillräcklig grad. Hvad de humanistiska vetenskaperna beträffar, ställer det sig vida svårare. Både filologien, filosofien och de historiska vetenskaperna röra sig med utomordentligt fina betydelseskiftningar och måste begagna dylika, och det är svårt att förstå, huru dessa på konstgjord väg skulle kunna ersättas, då det snart sagdt gäller ett oändligt ordförråd både på grund af de moderna kulturspråkens stora ordrikedom och hvarje ords mångskiftande betydelse och användning, allt efter olika sammanställningar. Huru utomordentligt rikt på betydelseskiftningar blott vårt eget modersmål är, visas bäst af Svenska Akademiens Ordbok; i än högre grad gäller detta de större kulturspråken med rikare och äldre litteratur. Det lefvande språket möjliggör sammansättningar och nydaningar efter inre språkliga och historiska lagar, hvilka kännas omedelbart af de med språksinne begåfvade, äfven om de icke teoretiskt äro fullt kända, och dessa möjligheter till nyskapelse måste den humanistiske vetenskapsmannen bruka och kan ej undvara dem.

Det är möjligt, att ett konstladt världsspråk, som ju i början endast kan tillfredsställa rent praktiska behof, kan efter hand växa i rikedom och utvecklas därhän, att det kan tillfredsställa äfven den högsta kulturvetenskapens fordringar, men det är en mycket långsam procedur och aflägsen, och säkert torde nuvarande generationer af vetenskapsmän däraf få ringa intresse och fördel.

7) Professorn i litteraturhistoria *Karl Warburg*, Stockholm:

Till svar å eder förfrågan anser jag mig böra uttala, att — alldeles oafsedt hvilket värde ett internationellt hjälpspråk som »ido» eller »esperanto» kan hafva för mera praktiska syften eller för naturvetenskapliga meddelanden — anser jag det utan nytta för de *humanistiska* vetenskaperna. Man torde kunna fordra af en humanistisk vetenskapsman, att han är förtrogen med de tre förnämsta kulturspråken, helst äfven med latin, ty utan dessa språk kan han ju svårigen taga kännedom om den äldre litteraturen i sin vetenskap, och inlärandet af ett nytt hjälpspråk blefve ju då en extra börda. Därtill kommer att för en framställning, exempelvis i historiska, litteraturhistoriska, filosofiska ämnen, äfven *stilen* spelar någon roll, och en »stil» i idospråket har jag litet svårt att föreställa mig.

Men det viktigaste är att humanister i allt fall icke kunna undvara kunskap i engelska, tyska och franska språken.

8) Professorn i semitiska språk *O. E. Lindberg*, Göteborg:

A den ärade skrifvelsen anhåller undertecknad att få svara följande.

Frågan ligger icke mig så nära som exempelvis representanterna för jämförande språkforskning samt klassiska, romerska och germanska språk. Jag har heller icke tillräckligt studerat den för att kunna afgifva något bestämdare om-döme. Jag inskränker mig därför till följande enkla anmärkningar.

Spörsmålet synes mig icke böra vara och är ej heller främmande för den lärda världen. Vetenskapsmännen få använda icke så liten tid på inhämtandet af något eller några af de stora världsspråken tillräckligt för att på något af dem kunna skriva de afhandlingar, åt hvilka de vilja gifva spridning utanför fäderneslandets gränser. Eller ock måste de vidkännas rätt betydande utgifter för öfversättningar; hvartill dessutom kommer tidsödelsen med kontrollerandet af dessas riktighet. Ett konstgjordt språk, särskildt Ido, däremot är vanligen flera gånger lättare att inhämta och skriva än något af de lefvande tungomålen, framför allt på grund af undantagslösheten hos de grammatiska och syntaktiska lagarna, stundom äfven i fråga om stafningen, när man jämför dem med engelskan och franskan. Och beträffande förmågan att uttrycka de olika begreppens nyanseringar kan väl ännu i fråga om de konstgjorda språken åtskillig svårighet göra sig gällande; men denna synes mig till viss grad kompenseras af den större exaktheten och exklusiviteten i de olika ordens betydelse, beroende af, att här allt är *logiskt* utarbetadt, när man å andra sidan tager i betraktande den massa af stundom vidt skilda betydelse, som icke sällan ett ord i ett lefvande språk kan äga — något som faktiskt mer än en gång framkaller missförstånd, och som på sin tid kom den grekiska *sofisten* Gorgias att förklara, det allt verkligt resonemang i själfva verket gjordes omöjligt, emedan deltagarna i ett sådant icke menade detsamma med de ord de använde.

Redan Esperanto äger för öfrigt rätt stora förutsättningar för att uttrycka olika begrepp och nyanseringar af sådana. Jämte sin rätt vidsträckt möjlighet af sammansättningar har det öfver ett 30-tal suffix och prefix för att ur stamorden bilda nya uttryck för härledda begrepp; — den af Ahlberg utgifna ordboken från Esperanto till svenska upptager mellan 14 och 15 tusen »rotord»; — genom den rika participialbildningen får tempusanvändningen stor rörlighet, så att nog Backman har ett visst fog för sitt uttalande i företalet till sin lärobok i Esperanto: »med de uttrycksmöjligheter språket äger, kan man säga samma sak på otroligt många sätt»; — det existerar redan en Esperanto-litteratur, och i denna stund läses, skrives eller talas detta konstgjorda språk säkerligen af cirka en kvart million människor, bland hvilka icke så få lärde o. s. v.

Ett jättesteg framåt i dessa och ännu andra afseenden har sedan tagits af det af framstående vetenskapsmän i den i Paris 1900 stiftade »Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale» ur Esperanto utbildade »Ido», hvars grammatik är så enkel, att »man kan lära sig den på en timme», men som besitter vida större möjligheter än moderspråket att uttrycka olika begrepp och nyanseringar af sådana. I och med detta konstgjorda språk är nog problemet i det hela löst. Hvad beträffar all praktisk språklig internationell samfärdsel samt äfven naturforskning, matematiska vetenskaper med naturvetenskaplig geografi, etnografi och psykologi och till och med sådana rent humanistiska discipliner som lingvistik och katederfilosofi, så utgör nog sagda konstspråk för alla dessa ett tillräckligt begripligt språkligt meddelelsemedel. Och med god vilja torde det

kunna begagnas äfven af de humanistiska vetenskaperna i stort sedt, ehuru här det större behovet af ordförråd, frasnyanseringar och lefvande färg, särskildt hos sådana ämnen som historia, estetik, religionsvetenskap och religionsfilosofi, ja, äfven filologi, kräfver ytterligare fullkomning.

Men med detta och mycket mera, som kan sägas till förmån för den utveckling och realisation den internationella världsspråksidén redan erhållit, får man dock icke alldeles blunda för de svårigheter och olägenheter, som ännu återstå för frågans lösning. Jag påpekar här blott ett par af dem. Det är visserligen icke det minsta tvifvel om, att icke inom en ej allt för aflägsen framtid ett konstgjordt språk skall vara skapat, som fullt skall motsvara alla rimliga kraf på hvilken som helst vetenskaplig kommunikation såväl muntlig som skriftlig. Men man må icke glömma, att man allt detta oaktadt likväl har *ett språk till* att lära, då man med ett internationellt andligt kommunikationsmedel ingalunda är befriad från insikten i åtminstone de tre stora kulturspråken, hvilkas litteratur man i alla händelser måste kunna läsa, och hvilka man nödtorftigt äfven måste kunna tala, då man ju icke kan vänta sig, att första bästa människa man behöfver adressera sig till på sina resor, skall vara hemma i det möjligtvis allmänt antagna världsspråket.

Vidare är den *estetiska* synpunkten något, som man dock icke alldeles kan frigöra sig ifrån. Den spelar jämförelsevis liten roll i de matematiska och naturvetenskapliga disciplinerna samt i de på gränsen af dessa liggande vetenskapsområdena, ja, äfven i den torra katederfilosofien. Men t. ex. för historien, estetik, religionsvetenskapen, religionsfilosofien och för det djupare, mera originella tänkandet öfver hufvud taget rister det nog så att säga i de andliga nerverna att nödgas anförtro lefvande, sprittande tankar åt en så godt som rent mekanisk språkskapelse. Man äger nu klassiska verk ej blott på det skönlitterära gebitet, utan äfven inom både historia, filosofi och religion — för att blott taga dessa exempel. Sådant blir väl knappast möjligt på ett konstladt språk. Därtill fordras det organiskt, ej det blott mekaniskt och logiskt, framvuxna. En Platons, Kants Macauleys, Renans och dylika forskares äfven språkligt mäterliga arbeten skulle jag verkligen icke vilja läsa på vare sig Esperanto eller Ido. Från all klassisk framställning inom vetenskapen få vi, synes mig, taga farväl, så snart vi för densamma accepterat ett konstgjordt världsspråk.

9) Professorn i jämförande språkforskning med sanskrit *Evald Lidén*, Göteborg:

Olägenheterna för det mellanfolkliga vetenskapliga samarbetet af det nuvarande tillståndet i fråga om språklig förmedling äro ju oerhördt stora. *Om* alltså ett konstgjordt världsspråk kunde skapas och bringas i allmänt bruk, och *om* detta språk kunde *mäta sig med ett högt utveckladt nationalspråk i fråga om klarhet, allsidig uttrycksfullhet och förmåga af fortsatt utveckling och anpassning* efter nya tiders nya tankar, så skulle ett sådant språk betyda en eminent fördel för vetenskapen. *Därom* torde man vara ense.

Alltså anser jag den till mig riktade frågan närmast innebära, huruvida jag anser det för närvarande *möjligt* att åstadkomma ett vetenskapens språk med de antydda allmänna egenskaperna.

Jag har tänkt rätt mycket öfver denna sak och sökt följa den viktigare litteraturen därom, pro et contra. Min uppfattning är, att det för närvarande

och för en öfverskådlig framtid är en olöslig uppgift att söka skapa och sedan vidmakthålla ett för *alla eller de flesta* vetenskapers uttrycksbehof fullgodt konstgjordt språk.

Ett konstgjordt språk kan icke väntas i nämnvärd utsträckning blifva ett dugligt uttrycksmedel för de *humanistiska vetenskaperna* i stort sedt (filologi, historia — politisk, religions-, litteraturhistoria — o. s. v.). Dels måste nämligen dessa öfvervägande och väl för all framtid grunda sig på ett källmaterial, som är affattadt på levande eller döda nationalspråk; dels kan den till sitt innehåll oerhördt skiftande och till sin personliga och estetiska form finare nyanserade framställning, som dessa vetenskaper åtminstone i sina högre former kräfvat, finna uttryck endast genom ett levande kulturspråks praktiskt sedt outömliga och sig ständigt förnyande resurser, icke i ett artificiellt språks *nödvändigtvis* konventionella, färglösa och svårföränderliga omklädnad. Därmed vare icke förnekadt, att vissa allmänt hållna resoneringar eller strängt formella framställningar af hithörande art eller mera registrerande humanistiska bifack skulle kunna betjäna sig af ett konstgjordt hjälpspråk. Det kan dock sättas i fråga, huruvida vinsten häraf vore synnerligen betydande, då den vetenskapligt intresserade i *öfrigt* vore fortfarande hänvisad till den på olika nationalspråk affattade humanistiska litteraturen, i original eller öfversättning.

Annorlunda torde saken ställa sig beträffande *naturvetenskaperna, matematik* o. s. v. samt deras tillämpningsfack (teknologi m. m.). Det rent terminologiska ordförrådet är i dessa, i jämförelse med förhållandet inom humanistiska vetenskaper, både långt större, mera dominerande och skarpare definierbart, och *då* detta ordförråd redan är i stor utsträckning internationellt, *då* vidare dessa vetenskapers innehåll och källmaterial är föga nationalbundet, och *då* slutligen deras framställningsform ställer relativt mindre anspråk på variation och personligt uttryckssätt, torde ett konstgjordt språk här medföra fördelar, som öfverväga olägenheterna. I denna uppfattning stärker man onekligen genom den entusiasm, hvarmed vissa af samtidens mest betydande naturforskare kämpa för världsspråksidén. — Man kan ju emellertid ställa sig tviflande, huruvida medlemmar af de stora härskande kulturspråken skola befinnas villiga att för världsspråksidéns ideala framtidstanke, i nämnvärdt antal, afstå från den oskattbara förmånen att begagna sitt eget modersmål äfven i vetenskapliga skrifter. Skulle så icke ske, blefve medlemmar af mindre språksamhällen fortfarande nödsakade att tillägna sig ett eller flera stora kulturspråk för att kunna följa den vetenskapliga produktionen, hvarmed åter skulle följa, att de väl äfven i sina egna vetenskapliga skrifter oftast skulle finna det fördelaktigast att nyttja ett härskande nationalspråk.

Enligt mitt förmenande vore det lyckligast, om den levande entusiasm för världsspråksidén, som för närvarande är till finnandes inom många nationer, kunde samla sina ansträngningar, till att börja med, om ett mera blygsamt, men sannolikt snart upphinnligt mål, nämligen att *genom mellanfolklig samverkan* skapa och fastslå ett konstgjordt språk till bruk vid handel, yttre samfärdsel (järnvägar, post, turistväsen o. s. v.) och för andra liknande ändamål, alltså ett handels- och kommunikationsspråk, naturligtvis redan från början så inrättadt, att det efterhand kunde tillgodose äfven andra, mera vidsträckta kulturuppgifter. Äfven inom de *stora* språksamhällena torde behofvet och nyttan af ett hjälpspråk för dylika ändamål redan vara eller lättare blifva känt och erkänt. En gång internationellt fastslaget och fördt ut i lifvet, bl. a. genom undervisning vid

handelsskolor, lärokurser för kommunikations-, hotell- och turistpersonal, torde ett sådant hjälpspråk — det är knappast förmätet att tro — kunna slå under sig nya och betydelsefulla kulturuppgifter och i större eller mindre omfattning utveckla sig äfven till vetenskapens internationella språk.

10) Professorn i nordiska språk *Adolf Noreen*, Uppsala:

I anledning af eder fråga: »Anser ni, att det för vetenskapen vore fördelaktigt, om ett allmänt konstgjordt världsspråk infördes, som utan att uttränga de lefvande språken dock blefve gemensamt för vetenskapliga meddelanden?» får jag svara, att jag fullt och helt sluter mig till den mening, som redan 1888 uttalades af en bland nutidens allra största språkvetenskapsmän, professor Hugo Schuchardt, och som han alltjämt fasthåller: »Eine Weltsprache ist die Krönung unserer internationalen Einrichtungen. Aber eine Weltsprache ist auch — weit entfernt den Spott der Gelehrten zu verdienen — ein *wissenschaftliches* Desiderat.» Att detta högönskliga världsspråk på grund af de föreliggande politiska o. a. förhållandena måste vara ett *konstgjordt* sådant, har talangfullt framhållits af en annan utmärkt språkvetenskapsman, professor Otto Jespersen, i tidskriften *Tilskueren* 1905 och *Svensk världsspråkstidning* 1910. Att ett dylikt skulle vara oanvändbart för de humanistiska vetenskaperna — i motsats till de naturvetenskapliga — kan jag ej inse. Då ämnets natur kräfver ett språk med rikare resurser, *kan* man ju alltid tillgripa ett af de lefvande språken, ty tillkomsten af ett hjälpspråk skulle ju icke innebära något tvång utan blott en möjlighet att använda detsamma, då man ansåge sig kunna med fördel använda det.

Å andra sidan får jag bekänna, att jag icke känner mig öfvertygad om, att tiden är mogen för »sammankallandet af en diplomatisk konferens» rörande frågan. Ty på grund af de rådande fördomarna kan man med allt skäl befara ett afslag från andra makters sida på ett därom framställt förslag. Och ett dylikt afslag skulle sannolikt för lång tid framåt skada sakens vidare utveckling och slutliga mognad.

11) Professorn i finsk-ugrisk språkforskning *K. B. Wiklund*, Uppsala:

För de flesta humanistiska vetenskaper är visserligen enligt min mening ett konstgjordt världsspråk af mindre betydelse, enär dessa vetenskaper af sina utöfvare i *alla händelser* fordra och alltid komma att fordra ett stort mått af språkkunskaper. Men *om* de ändock skulle uttrycka sig på Ido med dess nästan oinskränkta förmåga af utveckling, skulle de enligt mitt förmenande åtminstone i synnerligen många fall ej känna sig hindrade af uttrycksmedlets beskaffenhet. Sin förnämsta betydelse skulle ju för öfrigt ett konstgjordt världsspråk få på den allmänna samfärdselns fält, där det, särskildt i Idos praktiska och synnerligen lättlärd form, väl skulle komma att ha ungefär samma betydelse som en internationell telegraf-code har för telegraftrafiken.

12) Professorn i tyska språket *Ernst A. Koch*, Lund:

Anmodad, att uttala mig öfver världsspråksfrågan, vill jag anföra följande. Att ett internationellt hjälpspråk är nyttigt och behöfligt, erkännes allmänt. Olika äro däremot meningarna om: 1) hjälpspråkets beskaffenhet; 2) lämpligheten för en liten stat sådan som Sverige att taga initiativ i frågan.

1. I motsats till det från s. k. sakkunnigt håll framkastade påståendet, att världsspråkproblemet »gifvetvis» kommer att lösas genom något nu lefvande språks spontana uppstigande till internationell meddelelseform, anser jag en sådan lösning *absolut utesluten*. Den starkt idiomatiska engelskan med sitt besvärliga uttal och sin till barockhet gränsande ortografi kan icke mer än den grammatiskt invecklade tyskan eller den på retur stående franskan öfvervinna det motstånd, som *inre brister* och *yttre afund* skall alltjämt framkalla. Ett konstgjordt språk, bestående af de stora kulturspråkens kvintessens, lätt att lära och lätt att minnas, är den enda möjliga lösningen. Och den lösningen är endast en tidsfråga.

2. Skall då Sverige gent emot denna tidsfråga intaga en afvaktande hållning? Detta kan vara en smaksak. Det är alltid bekvämare att lägga händerna i kors, låta andra utföra arbetet och sedan själf vara med om att njuta af frukterna. För mig skulle det te sig som en heder för Sverige, om det i allt, som gäller ett sundt, praktiskt mellanfolkligt framåtskridande intoge en plats, som motsvarar dess höga, äfven af utlandet prisade kultur. Jag tror ej, att det skulle inom den civiliserade världen uppfattas som ett oblygt tilltag, ifall ett initiativ i den ifrågasvarande motionens syfte gjordes utaf Nobelstiftelsens, de djärfva upptäcksfärdernas och den höga folkbildningens hemland!

13) Professorn i nordiska språk *Axel Kock*, Lund:

Det är obestriddigt, att det för vetenskapen skulle vara till stort gagn, om ett världsspråk — »konstgjordt» eller »icke konstgjordt» — funnes, hvilket *verkligen allmänt* användes (således ej blott af ett jämförelsevis färre antal kretsar och föreningar).

Med tanke därpå beklagar i våra dagar mången vetenskapsidkare, att man för några decennier sedan upphörde att använda latin såsom ett vetenskapens internationella språk i de (väst-)europeiska länderna. Att söka återinföra latin såsom ett internationellt språk är emellertid utan allt tvifvel *omöjligt*.

Enligt min åsikt är det emellertid *lika omöjligt* att *verkligen genomföra* ett allmänt »konstgjordt» världsspråk, och jag är öfvertygad om att det arbete, som nedlägges på dylika sträfvanden, kommer att bli väsentligen resultatlöst.

14) Professorn i nyuropeisk lingvistik med undervisningsskyldighet i romanska språk *Johan Vising*, Göteborg:

På den till mig i edert bref af den 18 dennes ställda frågan: »Anser ni, att det för vetenskapen vore fördelaktigt, om ett allmänt konstgjordt världsspråk infördes, som utan att uttränga de lefvande språken dock blefve gemensamt för vetenskapliga meddelanden?» får jag svara ett obetingadt *nej*.

Jag tillåter mig tillägga, att jag till alla delar instämmer i det af professor K. F. Johansson afgifna utlåtandet i världsspråksfrågan, sådant det blifvit i ert bref refererad.

15) Professorn i romanska språk *Erik Staaff*, Uppsala:

Till svar å den till mig framställda frågan rörande nyttan för vetenskapen af ett allmänt konstgjordt världsspråk får jag uttala min anslutning till den af professor Johansson uttalade åsikten.

Ett sådant världsspråk, hvars nytta för rent praktiska syften synes mig obestriddig, skulle sannolikt äfven såsom internationellt vetenskapligt språk göra

stora tjänster, nämligen inom sådana vetenskaper där, oafsedt den vetenskapliga terminologien, hvars internationella karaktär inom alla grenar är ett önskemål, författaren blott har behof af ganska begränsade språkliga resurser. Så är fallet med matematiken och naturvetenskaperna. — De humanistiska vetenskaperna åter med deras behof af rika och nyanserade språkliga uttrycksmedel skulle icke vara betjänade med ett konstgjordt språk. Hvad särskildt filologien angår skulle ett dylikt språk i de flesta fall icke erbjuda ens tillnärmelsevis de erforderliga resurserna. Och äfven om man medger möjligheten af dess brukbarhet för några ändamål, t. ex. vissa arter af rent grammatiska undersökningar, skulle det dock icke bli af någon egentlig nytta. Ty filologen måste i alla fall förstå kulturspråken och kunna begagna sig af åtminstone något bland dem.

Bilaga 2.

Program

till det schweiziska förbundsrådet)

öfver

Världshjälpsspråket

(langue auxiliaire universelle).

I. Allmänna förutsättningar.

Ändamålet och möjligheten af ett världshjälpsspråk.

- a) Behofsfrågan. Samfärdsmedel.
- b) Frågans utveckling.
- aa) De olika lefvande språken och språkgrupperna samt språkens allmänna teori.
- bb) Försök att åstadkomma ett konstgjordt världsspråk.
- cc) De olika uppfunna världshjälpsspråken (antal, art, grupp, anhängarantal, egen värdering och allmän approxim. objektiv värdering).
Vetenskapligt inventarium och kortfattad framställning af de befintliga världshjälpsspråken enligt af uppfinnarna publicerad material.
- dd) Sträfvandena för enhetlighet och reda.
- ee) Möjligheten af ett enhetligt världshjälpsspråk.

II. Det enhetliga världshjälpspråkets tillämpningsområde.

- a) Vetenskap och teknik.
- b) Kommunikationer: post, järnvägar, telegraf, telefon, resor och hotell.
- c) Handel.
- d) Industri.
- e) Rätts- och polisväsende.
- f) Undervisningsväsende.
- g) Konst.
- h) Sanitets- och krigsväsende.
- i) Internationella kultursträfvanden.

III. Medel att förverkliga idén.

- 1) Internationellt samförstånd. Analoga institutioner och sträfvanden (vetenskapliga beteckningar, bibliografi). Signaler: haf, luft, berg. Meddelelsesmedel: järnvägar, telegraf, noter, blind- och döfstummespråk, matematiska teckenspråk, efemerider m. m.
- 2) Propaganda inom följande verksamhetscentra: vetenskapliga kongresser, kommunikationstjänstemän, skolor.
- 3) Publicerandet af undervisningsmaterial. Offentliggörandet af konventioner och viktiga internationella traktater på urspråk och världshjälpspråk.
- 4) Statlig organisation. Tekniska och diplomatiska konferenser, statsfördrag.
- 5) Internationellt organ: världshjälpspråksbyrå (världsspråksbyrå).

Arbetsområde: Översättningar till världshjälpspråket.

Utgifvandet af normalordböcker och grammatiker jämte specialordböcker.

Sakkunnigt utlåtande i tvifvelaktiga fall.

Upplysnings- och kontrollbyrå för nya ord.

Upprättandet af ett historiskt och systematiskt bibliotek.

Utgifvandet af en månadsskrift på världshjälpspråket som organ för världsspråksunionen.

Praktisk hjälp vid internationella kulturföretag och kongresser.

(Enligt förhandlingar och beslut vid styrelsesammanträde den 1 sept. 1911 inom »Verband für die Schaffung eines Weltsprache-Amtes» i Bern.)